

Dąb węgierski *Quercus frainetto* Ten. w Gdańsku

Hungarian oak *Quercus frainetto* Ten. in Gdańsk

KATARZYNA ŻÓŁKOŚ*, WŁODZIMIERZ MEISSNER

K. Żółkoś, Katedra Taksonomii Roślin i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Gdański, ul. Wita Stwosza 59, 80-308 Gdańsk, e-mail: biokz@univ.gda.pl

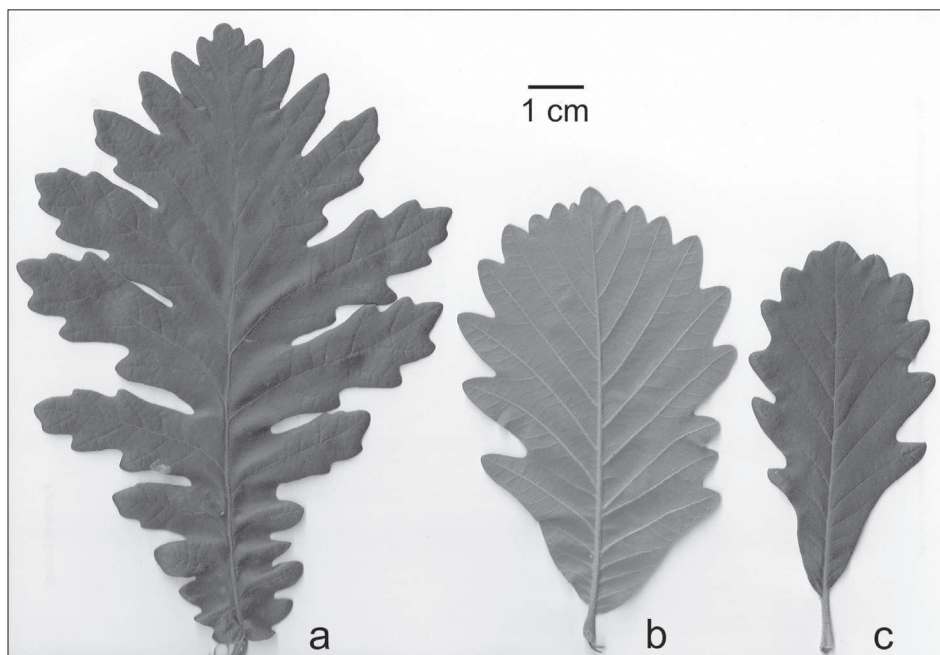
W. Meissner, Pracownia Ekofizjologii Ptaków, Katedra Ekologii i Zoologii Kregowców, Uniwersytet Gdański, ul. Wita Stwosza 59, 80-308 Gdańsk, e-mail: w.meissner@univ.gda.pl

ABSTRACT: A very rare plant species – Hungarian oak *Quercus frainetto* was noted in two localities in Gdańsk: within the Oliwa Park and in the former Spa Park in Brzeźno. The described oaks are mature exemplars, which deserve to be taken under law protection as monumental trees. In both localities *Quercus frainetto* was planted probably at the same time, it is also possible that its seedlings were brought together to Gdańsk. Those three oaks grow in Brzeźno in the close vicinity of the currently neglected Spa House. The whole surrounding area altogether with the House and trees has been considered as a monument and were placed in the Register of the Immovable monuments of the Pomorskie voivodeship as the Group of Spa House, no. 1383.

KEYWORDS: *Quercus frainetto*, Gdańsk-Brzeźno, alien species, monumental tree, northern Poland

Dąb węgierski *Quercus frainetto* Ten. zwany również włoskim (syn. *Q. conferta* Kit., *Q. hungarica* Hubeny, *Q. pannonica* Hort.) to drzewo dorastające do 40 m wysokości, o czarno-szarej, stosunkowo głęboko żłobionej korze. Młode pędy są oliwkowe, miękko, filcowato owłosione, a starsze stają się szare, prawie nagie. Typowe, odwrotnie jajowate liście dębu węgierskiego charakteryzują się podwójnym klapowaniem i osiągają długość do 17 cm, a szerokość do 10 cm (Ryc. 1a). Zwraca jednak uwagę znaczna zmienność kształtu liści tego gatunku – te, które rosną w silnym oświetleniu, są mniejsze i zwykle pojedynczo klapowane (Ryc. 1b, c). Wierzch blaszki młodego liścia jest połyskliwo zielony, z pojedyn-

czymi szarymi włoskami, natomiast jej spód jasnozielony, filcowato owłosiony o charakterystycznych żółtych nerwach. Zakończona krótkim ogonkiem podstawa liścia ma charakterystyczne uszka (Ryc. 1). W pełni wykształcone żołądziejki osiągają 2,5 cm długości i są otoczone w połowie miseczką pokrytą owłosionymi łuskami. Miseczki o krótkich szypułkach zebrane są w grona od dwóch do kilku (Białobok i in. 1955).

Ryc. 1. Pokrój liści *Quercus frainetto*

a – typowy kształt blaszki, b, – spód blaszki liściowej, b, c – kształt liści rosnących w pełnym oświetleniu

Fig. 1. Shape of *Quercus frainetto* leaves

a – typical shape of leaf blade, b – the underside of leaf blade, b, c – shape of leaves growing in full light

Dąb węgierski jest typowym składnikiem śródziemnomorskiej dendroflory, występuje na obszarze od południowych Włoch, Węgier, przez półwysep Bałkański do Anatolii (Seneta, Dolatowski 2008). Gatunek ten rośnie głównie w miejscach nasłonecznionych i suchych, na glebach wapiennych. W obrębie swego naturalnego zasięgu wchodzi w skład różnych zbiorowisk lasów dębowych (por. m.in. Bergmeier, Dimopoulos 2008; Carni i in. 2009).

W Polsce dąb węgierski ma status gatunku uprawianego (Mirek i in. 2002). W Europie (poza swoim zasięgiem) uprawiany jest od 1838 r. (Browicz 1953). W ogrodach i parkach gatunek ten jest ceniony przede wszystkim ze względu na oryginalne, głęboko wcinane, „podwójnie dębowe” liście (Browicz 1953; Se-

neta, Dolatowski 2008). Według „Bazy drzew w Polsce” (Baza... 2012) osobniki dębu węgierskiego podano notowano w: Szczecinie, Poznaniu, Krakowie, Rogowie, Wirtach oraz Gdańsku. W cytowanej bazie znajduje się informacja, że jeden egzemplarz tego gatunku rośnie w Gdańsku na terenie parku Oliwskiego na tyłach katedry oliwskiej.

Inne stanowisko dębu węgierskiego znaleziono na terenie dzielnicy Gdańsk-Brzeźno, w bezpośrednim sąsiedztwie byłego domu zdrojowego (tzw. Kurhausu, ulica Zdrojowa 2), przy skrzyżowaniu ulicy Zdrojowej i Południowej (N 54°24'28", E 18°38'13"). Rosną tam trzy okazałe drzewa o obwodach pierścicowych pnia (tzn. na wysokości 1,3 m) i przybliżonej wysokości wynoszących odpowiednio: 3,40 m i 19 m, 2,82 m i 22 m oraz 2,49 m i 19 m. Dąb węgierski w parku Oliwskim charakteryzuje się takim samym obwodem jak najgrubszy zmierzony w Brzeźnie. Dęby węgierskie w Brzeźnie tworzą trójkątną biogrupę, a odległości między pniami są stosunkowo nieduże (1,5 m, 2 m i 2,5 m). Takie bliskie sąsiedztwo osobników powoduje, że ich korony stykają się z sobą, przez co najgrubsze konary wykształcone są głównie z jednej strony pnia, a kształt koron jest nieregularny. Pojedyncze martwe gałęzie znajdujące się w dolnych partiach koron odnotowano u wszystkich dębów. Pnie obu cieńszych osobników nie są w żaden sposób uszkodzone. Natomiast na pniu najgrubszego dębu zauważono listwę mrozową, częściowo niezabliźnioną. Otwarte, zawilgocone pęknięcie o długości ok. 50 cm i szerokości 5 cm znajduje się u podstawy pnia. W zagłębieniu rany stwierdzono nieliczne trocinki, pochodzące z żeru owadów.

Oba stanowiska dębu węgierskiego powstały prawdopodobnie w tym samym czasie, niewykluczone również, że ich sadzonki mogły być razem sprowadzone do Gdańska. Historia terenu Brzeźna, na którym znajduje się opisywane miejsce występowania dębów węgierskich, zaczyna się w 1833 roku, gdy otworzono tam zakład kąpielowy, który z czasem został przekształcony w dom zdrojowy. W latach 1840-1842 urządzono tam ogród kuracyjny. (Januszajtis 1997; Brzeźno... 2005; Brzeźno... 2010). W podobnym okresie, bo w I połowie XIX wieku rewaloryzację przechodził park Oliwski. Można przypuszczać, że właśnie w tym czasie posadzono wspomniane cztery dęby węgierskie.

Wszystkie opisane egzemplarze są dojrzałymi osobnikami, które zasługują na objęcie ich ochroną pomnikową. Dwa z nich osiągnęły wymiary uznawane dla dębu szypułkowego (*Quercus robur*), bezszypułkowego (*Q. petraea*) i czerwonego (*Q. rubra*) za wymiary drzew pomnikowych w Polsce (Ruciński 1998). Oprócz wymiarów w przypadku powoływania pomników przyrody ważna jest również wartość przyrodnicza, naukowa, kulturowa, historyczna lub krajobrazowa, która wyróżnia dany obiekt (Ustawa... 2004). Waler przyrodniczy osobników rosnących na Brzeźnie został wskazany we wstępnej inwentaryzacji przyrodniczej Pasa Nadmorskiego w Gdańsku odcinek Jelitkowo-Brzeźno (Buliński 2010). Na uwagę zasługuje również fakt, iż dom zdrojowy wraz z otaczającym go parkiem (Zespół Domu Zdrojowego) znajduje się w Rejestrze Zabytków Nie ruchomych Województwa Pomorskiego pod numerem 1383 (Dom... 2010).

Trzy dęby węgierskie rosnące w Gdańsku-Brzeźnie powinny być wpisane do rejestru pomników przyrody, by ochroną objąć nie tylko kompleks dawnego domu zdrojowego, ale także stare drzewa sadzone najprawdopodobniej w momencie jego powstawania. Innym argumentem wskazującym na konieczność uznania tych dębów za pomniki przyrody jest stosunkowo rzadkie występowanie tego gatunku w Polsce oraz fakt, że wraz ze znajdującymi się obok innymi okazałymi drzewami, w tym i pomnikową topolą białą (*Populus alba*), stanowią one pozostałość dawnego parku zdrojowego, mającego wartość historyczną. Obecnie zarówno dawny dom zdrojowy, jak i jego bezpośrednie sąsiedztwo są bardzo zaniedbane. Miejsce to wymaga możliwie szybkiej rewitalizacji, zwłaszcza że w ostatnich latach powraca koncepcja odbudowy Hali Brzegowej.

Podziękowania

Składamy serdeczne podziękowania Kazimierzowi Ciechanowiczowi za informacje dotyczące historii parku zdrojowego i Gdańska.

Literatura

- BAZA drzew w Polsce. 2012. [<http://reichel.pl>, stan na lipiec 2012].
- BERGMEIER E., DIMOPOULOS P. 2008. Identifying plant communities of thermophilous deciduous forest in Greece: species composition, distribution, ecology and syntaxonomy. – *Plant Biosyst.* 142(2): 228-254.
- BIAŁOBOK S., HELWIG Z., ALWIN S., BROWICZ K., BUGAŁA W., KORCZYŃSKA E., LAWIN L., SZYMANOWSKI T., WIZNER K. 1955. *Drzewoznawstwo*. PWRiL, Warszawa, 797 ss.
- BROWICZ K. 1953. Dęby uprawiane w Polsce. – *Rocz. Sek. Dendrol. PTB* 9: 71-122..
- BRZEŻNO – historia dzielnicy. 2005. [<http://www.wojazer.pl/brzezno/historia.php>, stan na 2005].
- Brzeźno, czyli pierwsze polskie kąpielisko. 2010. [<http://www.kapieliskagdansk.pl/start,17,71.html>, stan na 13.07.2010].
- BULIŃSKI M. 2010 (mscr). Szata roślinna. – W: CIECHANOWSKI M., BULIŃSKI M., HAJEK B., WILGA M. S., WANTOCH-REKOWSKI M., ZIELIŃSKI S., BŁAŻUK J., TYPIAK J., MĄCZYŃSKA M., WIĘCKOWSKA M. Wstępna inwentaryzacja przyrodnicza Pasa Nadmorskiego w Gdańsku (odcinek Jelitkowo-Brzeźno), s. 23-42. Praca wykonana dla Polskiego Klubu Ekologicznego, Gdańsk.
- CARNI A., KOSIR P., KARADZIC B., MATEVSKI V., REDZIC S., SKVORC Z. 2009. Thermophilous deciduous forests in Southeastern Europe. – *Plant Biosyst.* 143(1): 1-13.
- DOM Zdrojowy – WikiBrzeźno. 2010. [http://wiki.brzezno.net/index.php/Dom_Zdrojowy, stan na lipiec 2012].
- JANUSZAJTIS A. 1997. Trochę historii. – *Miasto jak ogród – Brzeźno* 2: 9-11.
- MIREK Z., PIĘKOŚ-MIRKOWA H., ZAJĄC A., ZAJĄC M. 2002. Flowering plants and pteridophytes of Poland. A checklist. – W: MIREK Z. (red.), *Biodiversity of Poland*. 1, s. 1-442. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków.
- RUCIŃSKI P. 1998. Motywy i kryteria uznawania tworów przyrody za pomniki. – *Las Polski*. 23:7-10.
- SENETA W., DOLATOWSKI J. 2008. *Dendrologia*. PWN, Warszawa, 544 ss.
- USTAWA z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody: Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880.